

Οι φορείς της ορθόδοξου αγωγής

/ [Πεμπτουσία](#)

Image not found or type unknown

1. Το μυστήριο του Χριστού.

Το ουσιαστικό περιεχόμενο της ορθόδοξου αγωγής αποκαλύπτεται με τη φανέρωση του Θεού εν σαρκί στο Πρόσωπο του Ιησού Χριστού. Το μυστήριο του Χριστού, που αποτελεί και ολόκληρο το Ευαγγέλιο, προσφέρεται στον άνθρωπο για την πραγμάτωση της αληθινής παιδείας του. Εκείνο που εδώ παιδαγωγεί τον άνθρωπο, δεν είναι μια ιδέα ή ένα αφηρημένο ιδανικό, αλλά η προσωπική ύπαρξη του Χριστού. Η παρουσία του Χριστού ανάμεσά μας μάς βοηθά να ανακαλύψουμε στο Πρόσωπό Του την αληθινή φύση του ανθρώπου και επομένως τη δική μας προσωπική ύπαρξη. Η τοποθέτηση ενός προσώπου απέναντί μας, που θα μας βοηθήσει στην ανακάλυψη και της δικής μας υποστάσεως αποτελεί ένα από τα βασικά και ουσιώδη προβλήματα της σύγχρονης αγωγής. Παρ' όλη την αυτονομία της η αγωγή αποδέχεται την αρχή, πως η αγωγή ως έ λ ξ η και βοήθεια αρχίζει από κάτι, που βρίσκεται έξω από τον παιδαγωγούμενο. Πιό παλιά η αγωγή αυτό το κάτι το εντόπιζε σε μια γενική ιδέα ή σ' ένα κοινωνικό καλό. Τελευταία ανακάλυψε και αναγνώρισε την αξία του ανθρώπινου προσώπου και γι' αυτό άρχισε να εκτιμά

και να δίνει βαρύτητα στο πρόσωπο του παιδαγωγού. Το γεγονός της προσωπικής συναντήσεως και σχέσεως ανάμεσα στο δάσκαλο και το μαθητή αποτελεί μια βασική αρχή για την επιτέλεση της παιδαγωγικής πραγματικότητας. εδώ θα πρέπει να εμφανιστεί η ορθόδοξη αγωγή με την προσφορά του μοναδικού προσώπου, του Ιησού Χριστού. Από την παρουσία του Κυρίου θα πρέπει να εξαχθούν ορισμένες ανθρωπολογικές αλήθειες και πραγματικότητες, που απασχολούν πολύ έντονα το έργο της αγωγής. Σε τούτη τη διακονία θα αποκαλυφθεί και η μοναδικότητα της ορθόδοξης αγωγής, που βρίσκεται ακριβώς στη διάσωση του παιδαγωγικού και μορφωτικού έργου.

Με το μυστήριο της θείας Σαρκώσεως αποκαλύπτεται κατά τρόπο μοναδικό η αγάπη του Θεού στον κόσμο. Με την ενανθρώπησή Του ο Χριστός παίρνει στον εαυτό Του ολόκληρη την ανθρώπινη φύση και έτσι εκφράζει την κατάφαση και την αποδοχή του αμαρτήσαντος ανθρώπου από το Θεό. Ο Θεός, δηλαδή, λέγει διά του Ιησού Χριστού ένα μόνιμο ναι στον άνθρωπο, που με την αμαρτία του αρνήθηκε και απόρριψε την παρουσία του Θεού. Η κατάφαση αυτή και αποδοχή του ανθρώπου από το Θεό αποτελεί μια βασική προϋπόθεση και ανάγκη για την προσφορά και την εμπέδωση του έργου της αγωγής. Όλες σχεδόν οι ηλικίες των μορφουμένων, αλλά ιδιαίτερα του εφήβου, αντιμετωπίζουν μια κρίση, που οφείλεται στη διαπίστωση, πως οι άλλοι άνθρωποι τον υποτιμούν, τον παραμερίζουν και τελικά απορρίπτουν την ύπαρξή του. Το εμπόδιο τούτο είναι πολύ βασικό, μέχρι σημείου μάλιστα, που να εξαρτάται ολόκληρη η ανάπτυξη του παιδαγωγούμενου από την υπερπήδηση του ή όχι. Ο παιδαγωγούμενος δοκιμάζει συνήθως τις πρώτες εμπειρίες για την υπαρκτική του απόρριψη στο οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον. Η αυτόνομη αγωγή βρίσκεται συνήθως στην ανάγκη να απορρίπτει τις υπάρξεις των παιδαγωγούμενων και να τις αποβάλλει από το χώρο της (σχολείο) για να προστατεύσει δήθεν τους περισσότερους παιδαγωγούμενους, που κινδυνεύουν από την αρνητική διαγωγή των ορισμένων. Η στάση αυτή είναι απαράδεκτη για τον παιδαγωγούμενο. Το βίωμα αυτό συνήθως τον οδηγεί στην προσπάθεια να περισώσει τον απειλούμενο εαυτό του με τις δικές του αποκλειστικά δυνάμεις και με μια διαγωγή, που απορρίπτει όλους εκείνους, που δεν τον αποδέχονται. Στην περίπτωση, που απορρίπτει τους περισσότερους ανθρώπους —και αυτό είναι το πιο συνηθισμένο— οδηγείται αναγκαστικά σ' ένα ερμητικό κλείσιμο του εαυτού του, σε μια καταστρεπτική μόνωση. Ο παιδαγωγούμενος όμως έχει βαθιά τη συναίσθηση, πως είναι φορέας θείων αξιών, και γι' αυτό ζητάει από τους άλλους να τον αποδέχονται και στις χειρότερες ακόμα περιπτώσεις, όπου εκφράζει τον εαυτό του με μια αρνητική διαγωγή. Έτσι το αίτημά του να γίνεται από τους άλλους αποδεκτός δεν αναφέρεται στην επιφανειακή διαγωγή του, αλλά στη βαθύτερη περιοχή της ανθρώπινης ουσίας και υποστάσεώς του.

Με την σάρκωση όμως του Χριστού προσφέρεται στον άνθρωπο η αφύπνιση της υπάρξεώς του από τον ύπνο και το λήθαργο της ακηδίας, από τη φθορά και το θάνατο. Η αφύπνιση αυτή έχει σαν συνέπεια την αλλοίωση της πνευματικής του καταστάσεως με το γεγονός της μετανοίας. «Μετανοείτε, ήγγικε γαρ η βασιλεία των ουρανών» (Ματθ. γ' 2). Η πραγματικότητα αυτής της αφυπνίσεως έχει μετατεθεί στο κέντρο των ενδιαφερόντων της σύγχρονης αγωγής. Δεν αρκεί όμως η αφύπνιση να περιορίζεται από την αγωγή —όπως συνήθως και γίνεται— στη γνωστική ή τη συναισθηματική περιοχή, αλλά να περιλαμβάνει όλες τις γνωστές και άγνωστες περιοχές της ανθρώπινης υπάρξεως. Με την αφύπνιση, δηλαδή, επιζητεί και επιχειρεί η αγωγή να καλλιεργήσει την πνευματικότητα του μορφουμένου μέσα σε μια αδιάκοπη μεταβολή και αλλοίωση των καταβολών και δυνάμεών του. Γι' αυτό και η αγωγή είναι ένα σύνολο από πόνους, δυσκολίες και θλίψεις. Η ανακάλυψη της υπαρκτικής αυτής αλλοιώσεως από το μορφούμενο γίνεται με την παρουσία ενός προσώπου, που βρίσκεται απέναντί του. Η έλξη και η πρόσκληση, που δέχεται ο μορφούμενος γίνεται αποδεκτή και εκφράζεται με την αδιάκοπη καταβολή των δυνάμεών του, ώστε η εγρήγορση να αποτελεί ένα από τα ουσιαστικά γνωρίσματα της αληθινής αγωγής. Όλες αυτές τις περιοχές φωτίζει η ορθόδοξη αγωγή κατά τρόπο μοναδικό και ικανοποιεί όλες τις υπαρκτικές ανάγκες του ανθρώπου. Δεν είναι βέβαια του παρόντος να αναλυθεί η πραγματικότητα της μετάνοιας, που ανταποκρίνεται πλήρως στην ανάγκη της υπάρξεως να μεταβάλλεται και να αλλοιούται συνεχώς. Σε πολλά σημεία αυτού του δοκιμίου παρουσιάστηκε η απαραίτητη ανάγκη της παρουσίας του Προσώπου του Κυρίου, που καλεί (εκκλησία) τον άνθρωπο σε κοινωνία με το Θεό. Τον αγώνα δε, που απαιτεί η αποδοχή αυτής της κλήσεως από τον άνθρωπο και που είναι γεμάτος από πόνους και θλίψεις, τον αντιμετωπίζει ο παιδαγωγούμενος με τη συνεχή εγρήγορση και ετοιμότητα, όπου αντιπροσφέρει στο Θεό και τους άλλους ανθρώπους όσα απαραίτητα του πρόσφεραν για την αύξηση και την προκοπή του. Με την ενανθρώπησή Του ακόμα ο Χριστός μας αποκαλύπτει «τον Πατέρα των οικτιρμών και Θεόν πάσης παρακλήσεως» (Β' Κορ. α' 3), Τον εαυτό Του ως «τον Παράκλητον προς τον Πατέρα» (Α' Ιω. β' 1) για τις αμαρτίες μας και το Άγιον Πνεύμα ως τον Παράκλητον, που θα μας διδάξει και θα μας θυμίσει, όσα Εκείνος μας είπε (Ιω. ιδ' 25). Έτσι όλο το Ευαγγέλιο είναι ένας αδιάκοπος λόγος παρακλήσεως, που προσφέρεται στον άνθρωπο για να τον λυτρώσει από την αμαρτία και το θάνατο και να τον οδηγήσει στη σωτηρία, που είναι η συμμετοχή του στη ζωή της Αγίας Τριάδος.

Όλα αυτά υπογραμμίζονται, γιατί η πραγματικότητα της παρακλήσεως και παροτρύνσεως απασχολεί ζωηρά την αγωγή στο έργο της. Ο παιδαγωγούμενος, δηλαδή, για να ανυψωθεί ψυχικά, να αυξηθεί πνευματικά και να βελτιωθεί ηθικά χρειάζεται μια διαρκή εκ των έξω παρότρυνση, που να τον καλεί στην ανάληψη της ευθύνης και της προσωπικής του αναπτύξεως με βάση πάντοτε τη χρήση της εσωτερικής ελευθερίας του. Ο τομέας αυτός του παιδαγωγικού έργου είναι από τους δυσκολότερους, γιατί εύκολα κάθε μορφή αγωγής χάνει τον προσανατολισμό της, όταν δεν είναι γερά θεμελιωμένη στις οντολογικές βάσεις του ανθρώπου. Έτσι, η παρότρυνση του παιδαγωγού εκτρέπεται πολλές φορές σε επιτακτικές και φορτικές εντολές και διαταγές στον παιδαγωγούμενο, που χαρακτηρίζονται για την έλλειψη κάθε ουσιαστικού περιεχομένου και που στηρίζονται σε μια έννοια αυθεντίας, η οποία προσπαθεί να επιβληθεί εξωτερικά και επιφανειακά. Το

παράδοξο όμως σε μια τέτοια εσφαλμένη μορφή αυθεντίας είναι ότι ανατρέπεται και αχρηστεύεται εκ των έσω, δηλαδή από τους ίδιους τους παιδαγωγούμενους. Είναι γνωστή η κρίση που περνάει και σε τούτο το ουσιαστικό σημείο η σύγχρονη αγωγή με τις ποικίλες «ζούγκλες του μαυροπίνακα» ή με τη χαρακτηριστική αναρχία στην εσωτερική ζωή των Κολλεγίων ή και με τη διάλυση σε κάθε μορφή μαθητικής κοινότητας στα Σχολεία. Εδώ πρέπει να αποκαλυφθεί σε όλο το βάθος της η πραγματικότητα της εν Χριστώ παρακλήσεως που απευθύνεται στην παραμορφωμένη μεν, αλλά πραγματική πάντοτε και υπαρκτή αξία του ανθρώπινου προσώπου με όλη την έκταση της εσωτερικής ελευθερίας του. Μόνον έτσι ο άνθρωπος μπορεί να κινηθεί για να αποδεχθεί τη διακονία της αγάπης του Χριστού, ο οποίος με την προσφορά του εαυτού Του και της ζωής Του στους ανθρώπους, μας αποκαλύπτει το αληθινό νόημα της αυθεντίας.

Τελικά, στο «μυστήριο του Χριστού» μας αποκαλύπτεται η απαραίτητη ανάγκη που έχει η ανθρώπινη ύπαρξη για ενθάρρυνση και αισιοδοξία. Με την ενθάρρυνση ο αμαρτωλός άνθρωπος υπερπηδά τον εαυτό του, συνδέοντάς τον με το Χριστό. Με τις γεμάτες από ενθάρρυνση προσφωνήσεις Του («θάρσει τέκνον. . . θάρσει θύγατερ..., θαρσείτε, εγώ ειμί...») ο Κύριος προσφέρει στον άνθρωπο - ακροατή Του τη δυνατότητα να ανακαλύψει μέσα του τις διάφορες δημιουργικές δυνάμεις, που τον οδηγούν στην υπερπήδηση κάθε δυσκολίας, αμφιβολίας, ολιγοπιστίας και απελπισίας. Ο Χριστός προτού ζητήσει πίστη στο Πρόσωπό Του, πρόσφερε στους ανθρώπους τη δική Του εμπιστοσύνη. Ο άνθρωπος με αυτό τον τρόπο γίνεται ικανός, ζώντας την εμπιστοσύνη του Χριστού γι' αυτόν, να πιστέψει νιώθοντας την αγάπη Του, να αγαπήσει δεχόμενος τη συγχώρηση, να συγχωρήσει. Έτσι, δημιουργείται μέσα του η εν Χριστώ βεβαιότητα για την υπερπήδηση όλων των εμποδίων στον αγώνα του κατά της αμαρτίας και του διαβόλου. Η ένωση δε του ανθρώπου με το Χριστό δημιουργεί μέσα του μια μόνιμη χαρά και αισιοδοξία, που τροφοδοτείται από το γεγονός της Αναστάσεως του Κυρίου.

Με τούτη την πραγματικότητα της αδιάκοπης ενθαρρύνσεως και αισιοδοξίας πρέπει να τροφοδοτεί η αγωγή τους παιδαγωγούμενους όλων των ηλικιών, μα ιδιαίτερα της εφηβικής ηλικίας, που περνούν και στο σημείο αυτό μια φοβερή κρίση. Ο νέος άνθρωπος ζει πολύ έντονα τη διάσπαση των εσωτερικών του δυνάμεων, την προβάλλει στο περιβάλλον του, που μαζί του δεν έχει αρμονικές σχέσεις, αναγκάζεται να το κρίνει και να το κατακρίνει και το αποτέλεσμα είναι, πως μέσα του αισθάνεται μια αδιάκοπη αβεβαιότητα και αμφιβολία για κάθε του κίνηση και ενέργεια προς τα έξω. Είναι αναγκασμένος να αμύνεται διαρκώς στην επιθετική και απορριπτική συμπεριφορά των άλλων και όλα αυτά τον εξαντλούν και του δημιουργούν το αίσθημα, ότι όλοι έχουν εγκαταλείψει την ύπαρξή του, που έτσι τροφοδοτείται με την αποθάρρυνση, την απογοήτευση και την απελπισία. Εδώ

χρειάζεται να εισχωρήσει η ορθόδοξη αγωγή και να διαποτίζει τις υπάρξεις των παιδαγωγουμένων με την απαραίτητη ανθρωπολογική ανάγκη της μόνιμης ενθαρρύνσεως και αισιοδοξίας.

2. Η διδαχή και το έργο του Χριστού.

Η Εκκλησία προσφέρει στους ανθρώπους τη διδαχή του Χριστού αναπόσπαστα ενωμένη με το έργο Του για τη σωτηρία του κόσμου, που είναι η θυσία του εαυτού Του και η προσφορά της ζωής Του στον κάθε άνθρωπο προσωπικά. Έτσι, η ορθόδοξη διδαχή προσφέρεται μέσα από τα σωτηριώδη γεγονότα της σταυρικής θυσίας, της Αναστάσεως και της Αναλήψεως του Ιησού Χριστού. Τα γεγονότα όμως αυτά μας αποκαλύπτουν πραγματικότητες, που αναφέρονται θεμελιακά και ουσιαστικά στο παιδαγωγικό και μορφωτικό έργο και που έχουν τη δύναμη να το ζωοποιήσουν και να το καταστήσουν δημιουργικό και δυναμικό στην προσφορά του για την ανάπτυξη και καλλιέργεια του ανθρώπου.

Με τη σταυρική θυσία του Ιησού Χριστού ο άνθρωπος έ λ κ ε τ α ι (ολκή, αγωγή) προς το Θεό, προσάγεται στην περιοχή της θείας ζωής και αν(α)-άγεται η ύπαρξή του από τη φθορά και το θάνατο στο χώρο της δημιουργικής αγάπης.

Η έλξη του ανθρώπου από το Χριστό έχει χαρακτήρα οντολογικό, γιατί η ανθρώπινη ύπαρξη ανακαλείται από το χώρο του θανάτου στη περιοχή της ζωής και αφθαρσίας. Τούτη η υπογράμμιση είναι απαραίτητη για τη μεταφορά της εν Χριστώ έλξεως σε κάθε μορφή αγωγής, οπού χρησιμοποιείται η ο λ κ ή για την προσέλκυση και οδήγηση των παιδευομένων στην πνευματική τους αύξηση και ανάπτυξη. Η παιδευτική έλξη χαρακτηρίζεται πολλές φορές για την προσκόλλησή της σε μια απρόσωπη ιδέα, που τελικά την οδηγεί στη μη πραγμάτωση του σκοπού της ή την περιορίζει σε μια γνωσιολογική μόνον κατεύθυνση και επιδίωξη.

Με την αγωγή ως έλξη πρέπει να διασώζεται ολόκληρη η ύπαρξη του ανθρώπου με μια απόφαση, που θα εκφράζει την προσωπική του θέληση. Για να συναντήσει η έλξη το πιο βαθύ σημείο από το οντολογικό βάθος του ανθρώπου, πρέπει να αποτελεί μια ειλικρινή έκφραση της καθολικής πραγματικότητας και Αλήθειας. Αν η αγωγή δεν τροφοδοτείται από αυτή την περιοχή, τότε δεν θα έχει σημείο επαφής με το χώρο της προσωπικής θελήσεως του παιδαγωγουμένου και έτσι για να προσφέρει ή για να επιβάλει την ιδεολογία της ή τα ιδανικά της θα αναγκάζεται να χρησιμοποιεί μέσα, που θα παραβλέπουν ή θα υποτιμούν το πρόσωπο του παιδαγωγουμένου. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι η εν Χριστώ έλξη αποκαλύπτεται στον άνθρωπο από το Θεό-Πατέρα, που τον ελκύει με κατεύθυνση προς το Χριστό {«ουδείς δύναται ελθείν προς με, εάν μη ο Πατήρ ο πέμψας με ελκύση αυτόν» Ιω. στ' 44). Ολοκληρώνεται δε με το γεγονός της σταυρικής θυσίας

του Κυρίου («Καγώ, εάν υψωθώ εκ της γης, πάντας ελκύσω προς εμαυτόν» (Ιω. ιβ' 32), όπου και δίνεται η δυνατότητα στον άνθρωπο να συμμετάσχει, αν το θελήσει, στην κοινωνία της Αγίας Τριάδος για να πραγματοποιήσει έτσι τον προορισμό του σε ολόκληρο το οντολογικό του βάθος. Έτσι η ορθόδοξη αγωγή, που ξεπηδάει από τούτη την περιοχή, αποκτά το αληθινό της πρόσωπο και έχει τη δύναμη να μεταδίδει το περιεχόμενό της σε κάθε άλλη μορφή αγωγής, να την φωταγωγεί και να την ολοκληρώνει με το πνεύμα της διακονίας και της αγάπης.

Στην περίπτωση που ο άνθρωπος θα επιδεχθεί την έλξη του Χριστού, τότε γίνεται μια αμοιβαία περιχώρηση στην κίνηση των προσώπων. Το ένα καταλαμβάνει το χώρο του άλλου και μετέχει σε μια ουσιαστική κοινωνία, σ' ένα μυστικό Δείπνο. Η κοινωνία δε αυτή εκφράζεται με το γεγονός της συγχωρήσεως, που προσφέρει ο Χριστός πάνω από το Σταυρό Του. Ο άνθρωπος που αποδέχεται την κοινωνία της αγάπης του Χριστού, απαντά σ' αυτήν μ' ένα άνοιγμα του δικού του προσωπικού χώρου, προσκαλώντας το Χριστό να τον συν-χωρήσει, δηλαδή να έλθει και να χωρέσει μέσα του, ώστε με την κοινωνία αυτή του Δείπνου να ενώσει την ανθρώπινη φύση του με τη θεανθρώπινη φύση του Χριστού. Η πραγματικότητα αυτή σημαίνει τη συγχώρηση της αμαρτίας, δηλαδή την επικάλυψη και γεφύρωση της αβύσσου, που είχε ανοίξει η αμαρτία ανάμεσα στον Ουρανό και τη Γη και την κατάποσή της από την άβυσσο της θείας φιλανθρωπίας.

Στο χώρο της συγχωρήσεως καλείται να συναντηθεί η ορθόδοξη διδασχία με κάθε μορφή αγωγής και τούτο, γιατί σε κάθε ηλικία των παιδαγωγουμένων μας, η συγχώρηση αποτελεί ένα βασικό αίτημα και μια ουσιαστική ανθρωπολογική ανάγκη. Ο νέος άνθρωπος για να υπερασπίσει την απειλούμενη από τις διάφορες φάσεις της κρίσεως ύπαρξή του, δείχνει μια διαρκή άρνηση και ακαταστασία στη διαγωγή του. Με κάτι τέτοιο όμως, όχι μονάχα δεν κατορθώνει να υπερπηδήσει και να θεραπεύσει την κρίση του, αλλά αποκτά και το μόνιμο βίωμα, πως οι άλλοι τον αποδοκιμάζουν για τα φοβερά του ελαττώματα και τον απορρίπτουν για την αρνητική και καταλυτική διαγωγή του. Σε τούτο το αδιέξοδο ο νέος άνθρωπος ζητάει την κατανόηση και την ειλικρινή συν-χώρηση των άλλων, δηλαδή την κίνηση εκείνη της αγάπης, που θα τους οδηγήσει στο να «καταλάβουν» το χώρο του παιδαγωγουμένου και να ελευθερώσουν την ύπαρξή του από τη λαβυρινθώδη κατάσταση που βρίσκεται. Τούτη την ανάγκη καλείται να «πληρώσει» η αγωγή με το έργο της. Το ερώτημα όμως είναι: μπορεί η αυτόνομη αγωγή να προσφέρει συγχώρηση με ολόκληρο το οντολογικά της περιεχόμενο ή τελικά θα φτάσει —εκεί, που μάλλον βρίσκεται σήμερα— να παρέχει με τις ευνοϊκότερες των προϋποθέσεων στους μορφούμενους αντί για συγχώρηση συ- γνώμη, δηλαδή μια εκ μέρους της κατανόηση και άφεση των παραπτωμάτων, που δεν λυτρώνει όμως τον παιδαγωγούμενο από το φαύλο κύκλο των εμπλοκών του, πολύ δε περισσότερο

δεν θεραπεύει τις παραμορφωμένες δυνάμεις του μέσα στο χώρο της ουσιαστικής αλλοιώσεως (μετάνοια) και μεταμορφώσεως της φύσεως του. Η αγωγή απαντάει σε τούτο το ερώτημα με τη φοβερή κρίση που διέρχεται και που είναι μια άμεση έκκληση για την παρουσία της ορθόδοξης μαρτυρίας και σε τούτο τον ουσιαστικό ανθρωπολογικό χώρο.

Με τη σταυρική Του θυσία ο Χρίστος αρνείται να υπάρχει μονάχα για τον εαυτό Του, αντίθετα τον «κενώνει», τον αδειάζει με την ολοκληρωτική υπακοή Του στο Θεό-Πατέρα. Η πράξη αυτή προϋποθέτει την ουσιαστική σχέση και κοινωνία Του με τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα και εκφράζεται με την εκπλήρωση του κοινού θελήματος Τους. Με τούτο τον τρόπο αποκαλύπτεται στον άνθρωπο η αληθινή διάσταση της ζωής, που είναι ακριβώς η άρνηση να υπάρχει μονάχα για το εγώ του και που εκφράζεται με την κοινωνία των άλλων ανθρώπων. Μέσα σ' ένα τέτοιο προσωπικό δεσμό ο άνθρωπος θεληματικά εμπιστεύεται και υπακούει, έχοντας μπροστά του την προαγωγή των άλλων ανθρώπων, αρνιέται την ατομικότητά του, δηλαδή τον τεμαχισμό και τη διαίρεση της ανθρωπινής φύσεως, θανατώνει το εγώ του με τις αδιάκοπες θυσίες του και έτσι διευρύνει απεριόριστα την ύπαρξή του, γιατί την ελευθερώνει από τους περιορισμούς της ατομικότητας και την πλουτίζει με κάθε τι, που ανήκει σ' όλους.

Τούτη η πραγματικότητα είναι απαραίτητο να μεταφερθεί στο χώρο της αγωγής, γιατί τη χρειάζεται και ο παιδαγωγός για να προσφέρει το έργο του με το πνεύμα της αδιάκοπης «κενώσεως» και διακονίας, αλλά και ο μορφούμενος, που αισθάνεται την ανάγκη να αναπτύσσει την ύπαρξή του με την παρουσία της ελευθερίας. Και αλλού σημειώθηκε, πως η αξία της αγωγής βρίσκεται στο ότι προσφέρει πρόσωπα και πράγματα για την προαγωγή του παιδαγωγούμενου, και όχι στην προβολή οποιασδήποτε αξιώσεως για επικράτηση των συστημάτων της και για κυριότητα πάνω στον άνθρωπο.

εδώ υπογραμμίζουμε ιδιαίτερα την ανθρωπολογική ανάγκη του μορφούμενου να ικανοποιήσει τις ποικίλες αυτονομικές του τάσεις στο όνομα μάλιστα της ελευθερίας. Το ουσιαστικό αυτό πρόβλημα πρέπει να λυθεί σωστά και ειλικρινά. Αυτό όμως θα εξαρτηθεί από την αποκάλυψη και παρουσίαση της αληθινής και γνήσιας ελευθερίας. Και ο καιρός είναι ευπρόσδεκτος για την κατάθεση της ορθόδοξης μαρτυρίας πάνω και σε τούτο το βασικό και καυτό θέμα. Βέβαια σ' ένα δοκίμιο σαν και τούτο, με πολλά και γενικά προβλήματα, δεν μπορεί να εκτεθεί το

θέμα αυτό στην αναγκαία πληρότητά του. Πάντως πρέπει να ειπωθεί, πως δεν νοείται ελευθερία έξω από την περιοχή των προσωπικών σχέσεων, δηλαδή του ουσιαστικού (συν)δεσμού του ενός ανθρώπου με τον άλλον. Η έννοια της ελευθερίας, όπως συνήθως παραδίνεται και επικρατεί στο χώρο της αγωγής, είναι η τάση του ανθρώπου να διακόπτει κάθε εξάρτηση και δεσμό από τούς άλλους και να ανυψώνει το εγώ του σε βάρος μάλιστα των άλλων. Συνήθως ο άνθρωπος εκφράζει και απολαμβάνει την «ελευθερία» του με τη χρήση της κυριαρχίας του στους άλλους και με την πλήρη υποτίμηση και περιφρόνηση στην παρουσία γύρω του των άλλων ανθρωπίνων προσώπων. Αυτή η οντολογικά εσφαλμένη τάση της αγωγής πρέπει να φωτιστεί και να ζωοποιηθεί με την ορθόδοξη θεώρηση της ελευθερίας, όπως μας αποκαλύπτεται στον Ιησού Χριστό. Εδώ η ελευθερία προσφέρεται ως μυστήριο της υπάρξεως και όχι σαν ένας φιλοσοφικός στοχασμός ή μαθηματικό πρόβλημα. Γι' αυτό και ο άνθρωπος διασώζει την ύπαρξή του, όταν την προσφέρει. Την υπερυψώνει μέσα στη διαρκή κένωση. Την καθιστά κυρίαρχο με το πνεύμα της διακονίας. Την καλλιεργεί και την αναπτύσσει με την ανυπόκριτη και ανιδιοτελή αγάπη.

Η εκτίμηση, αξιολόγηση και υπερπήδηση του θανάτου μέσα από την πραγματικότητα της ζωής, όπως μας αποκαλύφθηκε με το γεγονός της Αναστάσεως του Κυρίου, αποτελεί ένα από τους βασικούς χώρους, όπου πρέπει να κινείται το φαινόμενο της αγωγής. Ο άνθρωπος γενικά, μα ιδιαίτερα ο έφηβος, αντιμετωπίζει πολύ ζωτικά το πρόβλημα του θανάτου. Όμως ζητάει την επίλυσή του με καθαρά ενδοκόσμιες δυνάμεις και δυνατότητες. Ο σύγχρονος άνθρωπος με την κοσμοθεωρία του αφαιρεί το οντολογικό βάθος και την κοσμική διάσταση του θανάτου και έτσι εμπλέκεται σ' ένα αγώνα για την κατάκτηση και την απόλαυση της ζωής, ενώ έχει την ψευδαίσθηση, πως τελικά θα γίνει κυρίαρχος του θανάτου. Ως ότου όμως κατορθώσει κάτι τέτοιο (βλ. την πορεία της σύγχρονης ιατρικής επιστήμης με τις ποικίλες μεταμοσχεύσεις) προσπαθεί να εξασθενίσει την παντοδυναμία του θανάτου με μια απώθησή του από το χώρο της καθημερινής ζωής ή ακόμα και με αυτή τη μηχανοποίησή του, δηλαδή την αφαίρεση κάθε προσωπικού στοιχείου από τη βίωση του θανάτου από μέρος του ανθρώπου.

Αυτή η θεώρηση και αντιμετώπιση του θανάτου έχει εισχωρήσει και στο χώρο της αγωγής, που με τα ποικίλα της προγράμματα αγωνίζεται να υπογραμμίζει και να προσφέρει στους παιδαγωγούμενους μονάχα τα θετικά σημεία της ζωής, ενώ το γεγονός του θανάτου εξαφανίζεται με τον ισχυρισμό, πως η θύμησή του δημιουργεί στους μορφούμενους τα ποικίλα πλέγματα τα συναισθήματα του φόβου, της αγωνίας, της απελπισίας και της απώλειας για την επιθυμία της ζωής. Έτσι η αγωγή αποκρύπτει μια πραγματικότητα, που ο παιδαγωγούμενος θα κληθεί να την βιώσει τόσο προσωπικά, ώστε να μη μπορεί με κανένα τρόπο να βάλει κάποιον

άλλο στη θέση του για να υποδεχθεί τον ερχομό του θανάτου. Αυτή η προσωπική διάσταση του θανάτου τον απομακρύνει από την αποκλειστικά βιολογική θεώρησή του και του ξαναδίνει το οντολογικό βάθος του. Τούτο όμως μπορεί να αντιμετωπιστεί μονάχα με μια καινούργια θεώρηση της ζωής ως μυστηρίου. Κι εδώ ακριβώς πρέπει να πάρει την ανάλογη θέση της η καινούργια ζωή, που προσφέρεται στους ανθρώπους με την Ανάσταση του Κυρίου. Η ορθόδοξη μαρτυρία θα δείξει τούς τρόπους για την υπερπήδηση και εξολόθρευση του θανάτου, που συνάμα σημαίνει και τη σημαντική αξιολόγηση του ως «οψώνιον της αμαρτίας».

Με τη ρεαλιστική τελικά αντιμετώπιση του θανάτου και την ορθόδοξη αντιμετώπισή του από τον άνθρωπο, που μπολιάζει την ύπαρξή του στη ζωή του Αναστημένου Κυρίου, έχουμε και την αποκάλυψη της αληθινής διαστάσεως του μέλλοντος, την αδιάκοπη, δηλαδή, συνέχεια της ζωής, η οποία κατακτάται με την παρουσία της ελπίδας και ρυθμίζει κάθε παρούσα στιγμή στη ζωή του ανθρώπου. Ο παιδαγωγούμενος έχει μια μόνιμη αναφορά στην κατάκτηση του μέλλοντος, που είναι γι' αυτόν η μοναδική περιοχή για την εκπλήρωση των επιθυμιών και σχεδίων του, και γι' αυτό χρειάζεται την απαραίτητη βοήθεια της αγωγής και σε τούτο το σημείο. Πρέπει δηλαδή να καλλιεργηθεί στο μορφούμενο το ανθρωπολογικό στοιχείο της ελπίδας, με την απαραίτητη όμως οντολογική θεμελίωση και ουσιαστική προσφορά της, που προϋποθέτει την παρουσία της εμπιστοσύνης και της αγάπης. Για να επαρκέσει η αγωγή σ' αυτές τις πραγματικότητες, πρέπει νάναι ριζωμένη, όπως άλλωστε το είδαμε και παραπάνω, στα αρχικά εκείνα πρόσωπα, απ' όπου δημιουργήθηκε ο κόσμος και πλάστηκε με ιδιαίτερο προσωπικό τρόπο ο άνθρωπος, δηλαδή στον Τριαδικό Θεό. Απ' εδώ όλα θα παίρνουν νόημα, κατεύθυνση, αναφορά και τελείωση.

3. Η λειτουργική μυσταγωγία.

Η ορθόδοξη αγωγή προσφέρει στο μορφούμενο ολόκληρη την πραγματικότητα, που τον περιβάλλει, μέσα στην περιοχή της λειτουργικής μυσταγωγίας. Είναι η πράξη εκείνη της Εκκλησίας, όπου αποκαλύπτεται η ένυπόστατη παιδαγωγούσα Αλήθεια, ο Ιησούς Χριστός, που προσφέρεται ολόκληρος στον άνθρωπο με το μυστήριο της προσωπικής κοινωνίας, τη Θεία Ευχαριστία. Η ορθόδοξη αυτή θεώρηση αποτελεί το Α και το Ω, την αρχή και το τέλος σε κάθε προσπάθεια του ανθρώπου να προσεγγίσει το Θεό και να ανακαλύψει τις απαραίτητες εκείνες αξίες, που επάνω τους θα οικοδομήσει την όλη καλλιέργεια και βελτίωση του εαυτού του και της κοινωνίας. Σε τούτο το χώρο τοποθετείται και το έργο γενικά της αγωγής. Γι' αυτό χρειαζόμαστε εδώ να δούμε συνοπτικά και περιληπτικά με ποιό τρόπο η ορθόδοξη λειτουργική μυσταγωγία μπορεί να βοηθήσει το παιδαγωγικό και μορφωτικό έργο, ώστε να περιορίζει, να βελτιώνει και να μεταμορφώνει τις διάφορες αντιθέσεις και αντινομίες, που συνήθως παρουσιάζονται στην επιτέλεσή τους.

Η λειτουργική θεώρηση στην ορθόδοξη αγωγή μάς αποκαλύπτει την ενιαία πραγματικότητα της φύσεως και της δημιουργίας, που προέρχεται από το Θεό και αναφέρεται πάλι στο Θεό. Η συνάντηση του κόσμου και του ανθρώπου με το Θεό στη θεία Λειτουργία γίνεται όχι γενικά, αλλά με συγκεκριμένο τρόπο και μέσα στη φυσική πραγματικότητα. Μάλιστα σε τέτοιο σημείο, που η ουράνια πραγματικότητα ενώνεται με την επίγεια, όταν οι πιστοί εικονίζουν μυστικώς τα Χερουβίμ (Χερουβικός ύμνος) και ο Θεός παύει να είναι «επέκεινα» της φύσεως και αναγγέλλει την παρουσία Του ανάμεσά μας στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού, Κάθε διχοτόμηση του κόσμου σε φυσική και υπερφυσική πραγματικότητα, σε ενδοκόσμια και υπερκόσμια περιοχή αποκλείεται από το ορθόδοξο όραμα της λειτουργικής μυσταγωγίας. Εδώ η αγωγή μπορεί να βοηθηθεί για να απαγκιστρωθεί από την αντίθεση ανάμεσα στο φυσικό και υπερφυσικό, που βαραίνει τις κατευθύνσεις της. Είναι αλήθεια, πως η αγωγή προσφέρει στον παιδαγωγούμενο τη ριζική διάκριση στη φυσική και υπερφυσική περιοχή. Αυτό φαίνεται καθαρά στους ποικίλους στόχους των διαφόρων επιστημονικών κλάδων, που χρησιμοποιεί στο έργο της. Και στην ευνοϊκότερη περίπτωση, που η αγωγή θέλει να αφήσει κάποιο χώρο και για το Θεό, Τον τοποθετεί σ' ένα υπερφυσικό χώρο, ώστε να ενισχύεται ο άνθρωπος στη συναίσθησή του, πως από τη μια μεριά ο Θεός δεν έχει καμιά δικαιοδοσία να επεμβαίνει στη διάταξη και ρύθμιση του δικού του χώρου και από την άλλη ο Θεός είναι τόσο μακριά τοποθετημένος, που να μη μπορεί ο άνθρωπος να Τον προσεγγίσει, παρ' όλη ίσως την καλή του διάθεση. Οι συνέπειες όμως αυτές της διχοτομήσεως πάνω στον παιδαγωγούμενο είναι τραγικές. Η συνείδηση του ανθρώπου γενικά και ιδιαίτερα του εφήβου δεν αντέχει το βάρος αυτής της διχοτομήσεως, που μας την κληρονόμησε η δυτική και ευρωπαϊκή θεώρηση για το

Θεό και τον κόσμο, και έτσι οδηγείται πολύ συχνά στην απόρριψη του Θεού ή την αδιαφορία για την αναγκαιότητα της πίστewς. Η αγωγή μονάχη της δεν μπορεί να βγει από αυτό το φαύλο κύκλο. Η κατάληξή της είναι να αρνηθεί το Θεό ή άμεσα (αθεία) ή έμμεσα (ο Θεός των φιλοσοφικών συστημάτων και των ηθικών κατηγοριών, που είναι καταδικασμένος να «πεθαίνει» από την ασφυξία των ποικίλων ιδεολογιών, κοσμοθεωριών και χιλιαστικών μεσσιανισμών). Η λύτρωση βρίσκεται από τη στιγμή που θα βοηθηθεί ο παιδαγωγούμενος να ανακαλύψει και να προσεγγίσει την ορθόδοξη λειτουργική θεώρηση της φύσεως και της δημιουργίας ως μιας ενιαίας πραγματικότητας, όπου ο άνθρωπος έχει την εν Χριστώ δυνατότητα να εικονίσει το Θεό μέσα στο χώρο του, που αδιάκοπα μεταμορφώνεται σε «καινή κτίση».

Στη λειτουργική μυσταγωγία βρίσκει εξάλλου η αγωγή και το αληθινό νόημα του ηθικού βίου των παιδαγωγουμένων. Η αγωγή συνήθως θεωρεί την ηθική σα μια ανθρώπινη επίτευξη, που βοηθά όμως στη βελτίωση της κοινωνίας. όταν την τοποθετεί επάνω σε ηθικούς νόμους και παραγγέλματα, που έχουν χαρακτήρα νομικό και δικανικό. Γι' αυτό και η ηθική ταιριάζει καλύτερα και ευκολότερα σ' έναν άνθρωπο νομοταγή και περιορισμένο, ενώ ένας πιο ελεύθερος χαρακτηρίζεται για την αναρχία και την αήθειά του. Έτσι η αγωγή στην πορεία της για την ηθική βελτίωση του ανθρώπου δίνει ορισμένα πρότυπα, που για να τα μιμηθεί ο παιδαγωγούμενος χρειάζεται να εφαρμόσει τους απαραίτητους νομικούς κανονισμούς και διατάξεις. Μια τέτοια όμως ηθικότητα, όπως είδαμε και πιο πάνω, την απορρίπτει ο άνθρωπος σαν ένα ξένο σώμα προς τον ψυχοσωματικό του οργανισμό. Η Ορθόδοξη αγωγή πρέπει να τον βοηθήσει να ανακαλύψει το αληθινό ήθος, που εκφράζει τη βαθύτερη ουσία του ίδιου του ανθρώπου και δεν καλύπτει μονάχα την επιφανειακή διαγωγή του. Το ορθόδοξο ήθος προσφέρεται στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού, όπου η «ηθική» είναι η μεταμορφωμένη και αγιασμένη από τη θεανθρώπινη φύση Του κοινωνία, που ζυμώνει τον κόσμο όχι με την εξωτερική επιβολή των ηθικών προσταγμάτων, αλλά με την αγιαστική και μαρτυρική παρουσία της.

Τελικά η λειτουργική μυσταγωγική πραγματικότητα μάς αποκαλύπτει και την αληθινή χρονική διάσταση της κοινωνικής τελειώσεως. Στην αγωγή επικράτησε τουλάχιστον στο παρελθόν, η αντίληψη, πως με το έργο της θα βελτιώσει ηθικά τους ανθρώπους και έτσι ο κόσμος θα γίνει ένας επίγειος παράδεισος μιας ηθικά τέλειας κοινωνίας. Ένα τέτοιο όραμα, που εγγίζει και την περιοχή της εσφαλμένης αισιοδοξίας, αποτελεί τη χειρότερη μορφή ενός κοινωνικού χιλιασμού. Μόνο με βάση τον άκρατο ορθολογισμό, που μπορεί να εκφραστεί με τα διάφορα ηθικά συστήματα και τις ποικίλες σκοπιμότητες και διπλωματίες, μπορεί να οικοδομηθεί το όραμα μιας τέτοιας κοινωνικής ευδαιμονίας. Και στην πιο ικανοποιητική

περίπτωση το ήθος δεν αναφέρεται στη φύση του ανθρώπου παρά μονάχα στην αντικειμενική διάσταση των ποικίλων κοινωνικών υποχρεώσεων και συναλλαγών. Έτσι το ήθος αποκτά μian εξωτερική αναγκαιότητα μ' ένα νομικό υπόβαθρο, που προσφέρεται ως προϋπόθεση για τη στήριξη της κοινωνικής ευνομίας και ησυχίας. Κάτι τέτοιο βέβαια δεν μπορεί κανείς να το περιφρονήσει και να το αρνηθεί, αλλά όμως το κρίνει πολύ ανεπαρκές, όταν το μεταφέρει στη περιοχή της αγωγής, που υπόσχεται μια βαθύτερη καλλιέργεια και προαγωγή στην ίδια την ανθρώπινη φύση, και όχι μόνο " ένα επιφανειακό διακανονισμό στη διαγωγή των ανθρώπων. Η προαγωγή όμως στη φύση του ανθρώπου μας παραπέμπει στο δράμα της ενιαίας ανθρώπινης φύσεως, όπου η βελτίωση του ενός δεν μπορεί να γίνεται ξέχωρα από τον άλλον ή — σε πολλές περιπτώσεις — σε βάρος των υπολοίπων, Η ηθική δεν μπορεί ποτέ να είναι μια «ιδιωτική αρετή», που αναγγέλλει την παρουσία της, όταν ξεχωρίζει, με τρόπο μάλιστα θεαματικό, το ατομικό Εγώ από τους άλλους. Σε τέτοια κατεύθυνση οδηγεί δυστυχώς η αγωγή τον παιδευόμενο, όταν τον βοηθά να αναπτύξει τις δικές του δυνάμεις και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό, ώστε να θεωρεί περιττή κάθε συμβολή και βοήθεια των άλλων στον εαυτό του. Μια τέτοια ουσιαστική διάσπαση στην ανθρώπινη φύση αποξενώνει τον ένα άνθρωπο από τον άλλο και τον αλλοτριώνει σε τέτοιο σημείο, ώστε και μόνον την παρουσία των άλλων να την εκλαμβάνει ως τη δική του κόλαση.

Το ορθόδοξο και αληθινά αισιόδοξο δράμα για τη βελτίωση του κόσμου βρίσκεται στη δυνατότητα, που έχει ο άνθρωπος να μεταμορφωθεί και να θεωθεί εν Χριστώ. Ένας τέτοιος όμως αγώνας ποτέ δεν θεωρείται αποκλειστικά σαν μια ιστορική εξέλιξη και προαγωγή, αλλά κυρίως σαν μια υπαρξιακή μάχη αντίθετα στις αρχές και τις εξουσίες, στους κοσμοκράτορες του αιώνας τούτου, στα πνευματικά της πονηρίας, στο Σατανά, που με τον αδιάκοπο τεμαχισμό της φύσεως παρασύρει τον άνθρωπο στην υποδούλωση, τη φθορά και το θάνατο. Η αναγωγή από τη φθορά και το θάνατο γίνεται με την Ανάσταση του Χριστού, που μας την αποκαλύπτει το Άγιο Πνεύμα στη τέλεση της θείας Ευχαριστίας. Εδώ ο αιώνας μας συμπλέκεται και μεταμορφώνεται σε «καινή κτίση», όπου οι πιστοί γεμίζουν από φως, χάρη και χαρά και γυρίζουν στο χώρο τους, τον «κόσμο», για να συνεχίσουν την πάλη κατά της ιδιοτέλειας και του τεμαχισμού μέχρι την ημέρα της δευτέρας παρουσίας του Ιησού Χριστού.

Η «έσχατη ημέρα» αποτελεί για την ορθόδοξη θεώρηση της αγωγής την εσχατολογική πραγματικότητα, που την προφυλάσσει από την αίρεση του «κοινωνικού χιλιασμού» και την κατευθύνει στον αγωνιστικό εκείνο στίβο, όπου με την άσκηση βιώνεται η νίκη της Αναστάσεως, που μας αποκαλύπτει τη δυνατότητα της εν Χριστώ μεταμορφώσεώς μας.

(Ν. Γρηγοριάδης, «Η ορθόδοξη μαρτυρία για την αγωγή», Μαρτυρία Ορθοδοξίας,

σ. 132-147)